

УДК 316:378

doi: 10.32620/gch.2019.4.01

Копилов В. О., Панфілов О. Ю.

АКСІОЛОГІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті досліджено аксіологічну природу теорії й практики сучасної освіти та зроблено акцент на специфіці її гуманізації. Визначено, що усвідомлення самоцінності людської особистості призводить до виникнення й розвитку особистісно-орієнтованого навчання як однієї з форм реалізації головного принципу педагогіки – гуманізації освіти. Обґрунтовується, що саме гуманізація визначає основні ціннісні орієнтації в освіті.

Ключові слова: *освіта, гуманізація освіти, освітній процес, аксіологічні орієнтири.*

The article deals with the research of axiological nature of the theory and practice of modern education, the specific character of its humanization being emphasized. It is defined that the understanding of personality self-value has led to the origination and development of personality-oriented teaching as one of the models of humanization of education. Humanization is proved to define the main value and the main strategic objective of education.

Keywords: *education, humanization of education, educational process, axiological.*

Актуальність проблеми. Людство вступило в нове століття, так і не вирішивши основні глобальні проблеми. Екологічна й енергетична криза, нерозуміння вичерпаності світових природних ресурсів, проблеми здоров'я і бідності, необхідність переорієнтації вектора розвитку виробництва у бік корінного поліпшення соціальних умов, демографічні проблеми, забезпечення миру для всіх народів і боротьба з міжнародним тероризмом – увесь цей неповний перелік викликів ХХІ ст. так чи так пов'язаний з освітою та її цінностями. Більш за те, існують уявлення, що саме освіта може стати ключем до вирішення таких глобальних проблем сучасного світу. Чим більше потрібні в суспільному розвитку знання людей, їхній досвід, їхні уміння, навички, професійні й особистісні якості, тим більшу роль відіграє освіта. Удосконалення й модернізація національних систем освіти сьогодні стає провідним напрямком стратегії стійкого розвитку багатьох держав сучасного світу. Отже, філософське осмислення освітнього процесу, зокрема аксіологічний аспект, визначення цінностей, на які орієнтуватиметься сучасна освіта, має актуальне значення.

Стан наукової розробки проблеми. Поняття «аксіос» («цінність») було добре відоме вже давнім грекам. В Античності було відсутнє чітке розуміння своєрідності людини у світі, істина і цінність у той час ще не були розмежовані досить суворо [3]. У філософії Середніх віків вважалося, що людина існує в ім'я Бога, а не Бог для людини, ішлося про цінності Бога, але не про цінності людини. У Новий час філософи виділяли розум, або мислення, як головну рису людини. Мислення пов'язувалося з істиною. Усепоглиняльний інтерес до істини усував на другий план проблеми цінності науки й освіти. Вирішальний крок до аксіологічного виміру освіти зробив

Кант, розділивши поняття істини, краси та блага, істиною опікується розум, а цінністю – розумна воля [3].

До ХХ ст. склалися всі умови для розвитку вчення про цінності. Філософські напрямки кінця ХХ – початку ХХІ ст. висувають проблему цінностей на перший план. Феноменологи, герменевтики, аналітики, постмодерністи сперечаються між собою насамперед про цінності. Наведемо лише кілька визначень поняття «цінність» [3; 6]. Цінність – те, що почуття людей диктують визнати існуючим над усім і до чого можна прагнути, споглядати, ставитися з повагою та визнанням (П. Менцер). Цінність – деякі риси, характеристики реальності (справжньої або вигаданої), щодо яких існує настанова глибокого прийняття, крайньої бажаності їхнього втілення (Е.Н. Гусинський). Цінність – це інтерпретаційний конструкт (Ганс Ленк). Цінність, таким чином, є підґрунтям для вибору суб'єктом мети, засобів, результатів та умов діяльності, що відповідає на питання, в ім'я чого відбувається така діяльність.

Варто підкреслити, що аналіз цінностей винятково важливий для сучасного освітнього процесу. Аксиологічну природу цього явища останнім часом досить активно розглядають у зарубіжній і вітчизняній літературі. Це не випадково. Переломний стан суспільства породжує трансляцію нових життєвих змістів і цінностей, а освіта при цьому відіграє особливу роль, постаючи відображенням глибинних основ культури [8]. У науковій літературі в різний час зазначеним проблемам приділяли увагу С.С. Аверинцев, М.В. Алпатов, А.В. Ахутін, Л.М. Баткін, Л.М. Брагіна, М.О. Бердяєв, М.М. Бахтін, В.В. Бібіхін, П.П. Гайденко, Е. Гарен, А.Х. Горфункель, С.І. Григор'єв, М.А. Гуковський, В.П. Зубов, В.Т. Звіревич, Е. Кассієр, В.Н. Лазарєв, К. Леві-Стросс, І. Леклер, А.Ф. Лосєв, В.А. Лекторський, Ф. Нітхамер, В.В. Соколов, Н.В. Ревуненкова, М.С. Розов та інші дослідники. Проте аксиологічна природа сучасної освіти залишається досить складною й недостатньо вивченою, що стало поштовхом для детальнішого дослідження цього питання.

Мета статті. У цій статті автори, не претендуючи на всебічний аналіз, роблять спробу розкрити деякі проблеми аксиології освіти, зробивши акцент на специфіці її гуманізації.

Виклад основного матеріалу. За всього різноманіття цінностей освітньої сфери їх можна умовно поділити на дві основні групи: цінності збереження наявного порядку речей і цінності його перетворення [3; 11].

Культурний консерватизм – імовірно, найдавніша ідеологія освіти [3]. Ідеї, що є підґрунтям цього напрямку, за структурою досить прості: освіта є переданням культурних досягнень, що є основою цивілізації, а обов'язок викладача – зберігати й передавати гідні традиції минулого.

Однією з консервативних течій у філософії освіти є класичний реалізм (Г. Брауді, Д. Уайлд) [3; 11]. Класичний реалізм починає міркувати про цінності, виходячи з питання: які здібності є загальними для всього людства? І доходить висновку: здібності здобувати знання, використовувати їх і насолоджуватися ними має кожна людина, вони складають частину людської природи. Тому загальна освіта повинна бути спрямована на формування навичок набуття знань, використання їх і насолоди ними. За всієї різноманітності обдарованості студентів та їхніх інтересів у них

повинні бути сформовані саме такі навички.

Одна з крайніх консервативних течій, есенціалізм (від лат. «essential» – сутність), завзято відстоює необхідність збереження й передання ідей, уявлень і видів практики, які характеризували культуру в минулому (М. Поляні, Р. Пітерс, Д. Брунер) [3; 11]. Нинішня культура, як уважають прихильники цього напрямку, занадто далеко відійшла від правильної дороги. Щоб людство могло знову повірити в себе, необхідно спочатку повернутися на цю дорогу, а потім уже надійно й стабільно рухатися вперед.

Есенціалізм пропонує поставити студентів у позицію сприйнятливих спостерігачів Універсуму незалежно від того, чи вважається ця реальність насамперед матеріальною чи духовною, віримо ми в Бога чи ні, чи займаємося ми мистецтвом, хімією або біологією. Викладачів він розглядає як представників світу, що відбирають для тих, кого вони навчають, вдалі фрагменти з нагромаджених історичних і сучасних фактів, законів, звичаїв, видів практики, різних досягнень; викладачі організують навчальні ситуації, що здаються їм найзручнішими для передання відібраних фрагментів. Студент вважається успішним, якщо він здатний складно описати світ, що був йому продемонстрований; процедури перевірки спрямовані на те, щоб визначити повноту й точність погодженості розуму з реальністю.

Близькими за своїми прагненнями до есенціалістів є переніалісти (від лат. «perennial» – вічність) [3; 11]. Вони вважають, що найважливіші уявлення античної й середньовічної культури так само можуть бути застосовані в наш час, як це було в XIII ст. або V ст. до н. е. (Дж. Д. Батлер, Г. Хорн). Принципи цих філософів аксіоматичні, вони розташовані поза часом і простором, стоять над історією й над усіма окремими культурами й саме тому можуть служити надійними напрямними розвитку особистості – по суті, єдино надійними. Їхнє трактування Універсуму досить тісно пов'язане з релігією в частині практичної реалізації їхніх поглядів, також багато чим пов'язане з релігійною освітою й спробами релігії впливати на освіту взагалі. Зокрема представники переніалізму виступають за безумовну владу й авторитет викладача, визнають авторитарність у суспільстві.

Аналітична філософія в освіті виступає за союз між духом науки й логічним методом. Для представників цього напрямку (І. Шефлер) філософія – діяльність, а не предмет, щось таке, що варто не вивчати, а робити [3]. Філософський аналіз – метод, а не доктрина, мета його – надати поняття, а не поради, це набір застосовуваних процедур і методів, а не висновків. Освіта, – указує аналітична філософія, – практичне мистецтво, що має, однак, наукові підстави, вона просуває переконання студентів у напрямку істинного знання й розвиває їхню здатність розумно мислити. Головна цінність в освіті – розвиток здатності мислити. Необхідно, однак, показувати студентам широкий світ, підтримувати такі способи мислення, що дозволяють бачити його повніше й усебічно. Викладач повинен бути людиною, прихильною цінностям істини, розуму й розширення людських можливостей. В освіті необхідно не тільки насаджувати моральність, але й привчати міркувати про проблеми моралі, уважають представники аналітичної філософії.

Збереження традиційних цінностей, культурних досягнень – завдання настільки безперечне, що багато сучасних напрямків в освіті не вважають за необхідне його

спеціально підкреслювати. Звичайно, вони не заперечують значення цього завдання, але на перший план для них висувуються цінності, що були усвідомлені порівняно недавно. Якщо представники консервативних течій розглядають пильніше роботу викладача, його високе покликання й повсякденні службові обов'язки, то представники ліберальних течій в освіті підкреслюють першочергову важливість діяльності навчання, роботи самого учня, вони намагаються виявити основні фактори, що сприяють розвитку особистості в освіті.

У пошуках цінностей, на яких має ґрунтуватися досвід, експерименталісти (Т. Бремедд, Д. Дьюї) звертаються до самого досвіду [2; 11]. Вони усвідомлюють, що й діяльність може бути безцільною, і навіть досвід – не освітнім, і справа закладу освіти так організувати роботу студентів, щоб замінити випадкову діяльність на таку, що веде до ясного знання й плідного розуміння.

Вища школа не повинна вести молодих людей зі сфери діяльності в ретельне вивчення звітів про відкриття, зроблених іншими. Її справа – вивести їх зі світу випадкових занять у світ видів діяльності, спеціально відібраних для керівництва навчанням. Викладач несе відповідальність за створення умов, за яких участь у діяльності приведе студента до максимуму розуміння та знання. І, звичайно, викладач повинен пробуджувати в студента пізнавальний інтерес. Для представників експерименталізму особистий інтерес студента є вирішальним чинником навчання.

Якщо експерименталізм у цілому відстоює ідею поступового еволюційного удосконалювання суспільства, то соціальні реконструктивісти – радикальна галузь експерименталізму – уважають, що соціальні інститути, зокрема університети, можуть і повинні взяти на себе домінуючу роль у швидкій зміні суспільного порядку. Вони закликають педагогів перетворити університети в провідні центри соціального планування, керованих соціальних змін і перебудови суспільства. Оскільки вони вважають, що суспільство перебуває в кризовому стані, у їхніх книгах і статтях завжди звучить заклик до невідкладних дій.

У системі цінностей екзистенціалізму (Ж. Маритен) головне місце мають воля й відповідальність [3; 11]. Для екзистенціалізму людина завжди перебуває в становленні, завжди відповідає за те, що вона із собою зробила, її воля й відповідальність за себе не мають меж. Людина – не об'єкт керування, а свідомий суб'єкт, що вибирає, зокрема, своє ставлення до себе й світу. Вибір для екзистенціалізму – головний аспект людського життя. У межах екзистенціалістського уявлення про світ освіта починається не з вивчення природи, а зі збагнення людської сутності, не з освоєння відчуженого знання, але з розкриття морального «Я». Хоча процес організованої освіти звичайно здійснюється не поодиноці, а в групах, це зовсім не заважає екзистенціалізму бачити в учнях окремі особистості й розглядати групи лише як середовище, у якій проходить свій унікальний шлях кожна окрема особистість. Для них педагог – лише одне з джерел самокерованого зростання студента. Викладач створює середовище, що дозволяє кожному студентові ухвалювати усвідомлені рішення щодо власної волі. Головною цінністю освіти є можливість завоювання внутрішньої духовної волі окремою людиною.

Існують і концепції, що розглядають організовану освіту як можливість

досягнення психологічної зрілості (А. Джерсілд) [3]. Освіта є вихованням душі – теза, яку висувають прихильники цього напрямку й пропонують засновувати це виховання на сучасній глибинній психології, що йде від З. Фрейда, К. Юнга, А. Адлера та ін. Представники цього напрямку вважають своїм гаслом тезу «Пізнай самого себе». На їхню думку, викладачі, викладаючи основні предмети, повинні приділяти більше уваги особистісному змісту того, про що вони навчають, особистим інтересам і турботам студентів.

Зокрема вони наполягають, що університети повинні приділяти більше уваги психічному здоров'ю студентів, вести спеціальну психологічну роботу, що сприяє дозріванню їхньої психіки. Концепція освіти для психологічної зрілості закликає чесно ставити й розв'язувати питання, із якими зіштовхувався й зіштовхується кожний у таємній глибині свого особистого життя, звичайно, не одержуючи ніякої допомоги.

Ще одна ціннісна концепція підкреслює, що освіта могла б відіграти важливу роль для забезпечення адаптації незрілих ще членів суспільства до життя (Д. Дьюї) [2]. Для цього потрібно створювати навчальні програми, що відштовхувалися б від щоденних інтересів і проблем життя студентів. Прихильники цієї концепції підкреслюють, що в умовах швидкоплинних змін, що відбуваються в суспільстві, вища школа не може підготувати людину до всіх тих ситуацій, із якими вона зустрінеться в майбутньому, це недоступно нікому з нині живих. Отже, учні повинні вміти бачити сьогодні в конкретних ситуаціях життя загальний малюнок, структуру, щоб мати можливість завтра розглянути її в нині невідомому.

Цінності різних течій у філософії освіти часом різко протистоять одна одній, але все-таки кожна з них лише підкреслює важливість певних аксіологічних засад: консерватизм підкреслює важливість збереження культури, порядку, керування за встановленими стандартами; експерименталісти підкреслюють першорядну важливість накопичення й осмислення власного досвіду тощо.

Означена суперечність не може бути вирішена ні теоретично, ні експериментально, оскільки обидва напрямки містять важливі та цінні ідеї, що є загальними для освіти. Зокрема за всіх суперечностей і всієї критики сучасної вищої школи ніхто не сумнівається в цінності освіти як такої.

Н. Розов, аналізуючи сучасні вимоги до освіти, визначає загальнолюдські цінності, на які ця освіта повинна орієнтуватися. Дослідник виокремлює три блоки загальнолюдських цінностей: кардинальні, субкардинальні та етносні, тобто визнані в межах визначеного співтовариства як загальнонагомі. До кардинальних цінностей дослідник зараховує вільне світоглядне самовизначення як освітню цінність, що надає освіті таку місію: забезпечення умов для вільного самовизначення кожної людини в просторі світоглядів для прийняття власних цінностей у формі життєвих цілей, головних мотивів і інтересів, прагнень, потреб, принципів тощо [7].

Усвідомлення самоцінності людської особистості приводить до виникнення й розвитку особистісно-орієнтованого навчання як однієї з форм реалізації головного принципу педагогіки – гуманізації освіти [9, с. 265–268]. Саме гуманізація визначає основну ціннісну орієнтацію й тим самим головну стратегічну мету освіти. Саме в

гуманізації сучасної освіти виявляється аксіологічна природа освітнього процесу, оскільки об'єктом гуманізму є цінність самої людини, затверджувана як первинна, вища порівняно з усіма іншими соціальними цінностями, а також система його цінностей.

Якими ж мають бути у світлі означеного аксіологічні орієнтири, що визначають стратегію освіти? На наш погляд, вони мають бути пов'язані насамперед із орієнтацією освіти на інтереси самого індивіда, вільної, творчої людини, здатної до самореалізації. Місія освіти полягає в тому, щоб знайти індивідуальний підхід до людини, сприяти реалізації нею свого особистісного потенціалу, внутрішніх, неусвідомлених, навіть ірраціональних потреб (у протилежному випадку цей культурно нереалізований потенціал може стати руйнівним і для самої особистості, і для соціуму) [1]. Таким чином, освіта має бути націлена на формування фундаментальних основ, що дозволять людині розв'язати світоглядні завдання, здійснити моральний, правовий або ідеологічний вибір, орієнтуватися в сучасній соціокультурній ситуації [10]. Слід зазначити, що для реалізації гуманістичного підходу до освіти в сучасній освітній ситуації є сприятливі умови. У сучасному динамічному суспільстві необхідною є ціннісно-значеннева варіативність і вплив випереджального розвитку освіти на формування соціальних інновацій. Динамічно мінливе концептуальне поле сучасних освітніх практик, прагнення й спроби гуманізації та гуманітаризації освіти є сприятливими факторами створення й реалізації концепції розвитку освіти, що припускає різні шляхи реалізації. Гуманізація освіти спрямована на формування стійкого й гнучкого ціннісного ставлення до світу. Універсальний ціннісний обрій, уявлення про загальнолюдські цінності мають знаходити відображення в сучасних культурних практиках. З одного боку, культура стає ціннісно-орієнтованою, її феномени стають предметом оцінки, цінності її структурують і організують, з другого боку, очевидним є ціннісний плюралізм, поліпарадигмальність, релятивізм і спрощеність цінностей як таких [5].

Освіта відіграє особливу роль у структурі вибору цінностей і пріоритетів соціального розвитку людства, визначенні перспектив його виживання й формування умов стійкого розвитку. Ціннісна орієнтація освіти реалізується не тільки шляхом її предметного й тематичного розширення та відновлення, тобто введення нових дисциплін і розгортання нових аспектів, але за допомогою усвідомлення історико-культурних передумов, спільної діяльності в процесі освіти, за допомогою естетичного виховання. Гуманізація освіти передбачає розвиток і опанування різних комунікативних практик, тому особливе місце повинне приділятися мовній, риторичній підготовці, націленій на засвоєння, уявлення й створення нових культурних зразків, на діалог і полілог культур.

Висновки. Таким чином, аналіз теоретичних досліджень із проблем освіти, зокрема її ціннісного аспекту, і вивчення можливостей, що відкриваються в результаті гуманізації освіти, дозволяють стверджувати: тільки в результаті зміни змісту освіти в контексті її гуманізації можна говорити про перехід до розуміння фахівця як гармонійно розвиненої особистості, що і є кінцевою метою освіти. Першочергове завдання полягає в тому, щоб усунути невідповідність між

загальноприйнятими й заявленими цінностями, з одного боку, і їхньою реалізацією, насамперед у свідомості учасників освітнього процесу, з другого. Освіта – функція соціуму, що забезпечує відтворення й розвиток самого соціуму й систем діяльності. Очевидно, що країни, у яких освіта посідає пріоритетне місце, є найбільш вільними, політично й економічно розвинутими.

Література:

1. Biesta G. J. J. *Bildung and Modernity: The Future of Bildung in a World of Difference. Studies in Philosophy and Education*, 2002. Vol. 21, № 4-5. Pp. 343–351.
2. Dewey J. *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. New York : Free Press, 1916. 383 p.
3. Гусинский Э. Н., Турчанинова Ю. И. Введение в философию образования. URL : http://pedlib.ru/Books/2/0137/2_0137-1.shtml
4. Євтодюк А. В. Аксиологічні засади сучасної системи освіти. *Педагогічний пошук*. 2014. № 2 (82). С. 12–15.
5. Запара М. А. Аксиологические аспекты высшего профессионального образования. Тульский государственный университет. Сб. научн. трудов, 2003. С. 7–13.
6. Петінова О. Б. Проблема цінності в філософії. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75816/47-Petinova.pdf?sequence=1>
7. Розов Н. С. Ценности в проблемном мире: философские основания и социальные приложения конструктивной аксиологии. URL : <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s01/z0001097/st000.shtml>
8. Савченко О. О., Панфілова Я. О. Аксиологічні аспекти сучасної освіти. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2013. № 2. С. 100–108.
9. Хрипко С. Аксиологія освіти як таїна покликання і духовна сутність вартості буття. *Філософія освіти*. 2010. № 1–2 (9). С. 252 – 270.
10. Панфілов О. Ю., Соболева С. М. Світоглядні виміри сучасної освіти. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол. : А. П. Гетьман та ін. Харків : Право, 2014. № 3 (22). С. 28–36.*
11. Філософія Освіти : навч. посіб. / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с. URL : <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4052/1/Philosophy%20of%20Education.pdf>

References:

1. Biesta, G. J. J. (2002), *Bildung and Modernity: The Future of Bildung in a World of Difference, Studies in Philosophy and Education*, Vol. 21, № 4-5, pp. 343–351.
2. Dewey, J. (1916), *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*, Free Press, New York, 383 p.
3. Gusinsky, E. N. and Turchaninova, Yu. I. *Vvedeniye v filosofiyu obrazovaniya* [Introduction to the philosophy of education], available at : http://pedlib.ru/Books/2/0137/2_0137-1.shtml
4. Yevtodyuk, A. V. (2014), *Aksiologichni zasady suchasnoyi systemy osvity* [Axiological bases of the modern education system], *Pedahohichnyy poshuk*, № 2 (82), pp. 12–15.
5. Zapara, M. A. (2003), *Aksiologicheskiye aspekty vysshego professional'nogo obrazovaniya* [Axiological aspects of higher professional education], *Tula State University, Sat scientific proceedings*, pp. 7–13.
6. Petinova, O. B., *Problema tsinnosti v filosofiyi* [The Problem of Value in Philosophy], available at : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75816/47-Petinova.pdf?sequence=1>

7. Rozov, N. S. *Tsennosti v problemnom mire: filosofskiye osnovaniya i sotsial'nyye prilozheniya konstruktivnoy aksiologii* [Values in a problem world: philosophical foundations and social applications of constructive axiology], available at : <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s01/z0001097/st000.shtml>

8. Savchenko, O. O. and Panfilova Ya. O. (2013), *Aksiologichni aspekty suchasnoyi osvity* [Axiological aspects of modern education], *Visnyk Natsional'noyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Ser. : Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya*, No. 2, pp. 100–108.

9. Khrypko, S. (2010), *Aksiolohiya osvity yak tayina poklykannya i dukhovna sutnist' vartosti buttya* [Axiology of education as a mystery of vocation and the spiritual essence of the value of being], *Filosofiya osvity*, No. 1–2 (9), pp. 252–270.

10. Panfilov, O. Yu. and Sobolyeva, S. M. (2014), *Svitohlyadni vymiry suchasnoyi osvity* [The worldview dimensions of modern education], *Visnyk Natsional'noho universytetu «Yurydychna akademiya Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Ser. : Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya*, Pravo, Kharkiv, No. 3 (22), pp. 28–36.

11. *Filosofiya osvity* [Education Philosophy], Ed. Andrushchenko V. and Peredbors'ka I. (2009), *Vydvo NPU imeni M. P. Drahomanova*, Kyiv, 329 p., available at : <http://www.enpui.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4052/1/Philosophy%20of%20Education.pdf>

Volodymyr Kopylov, Oleksandr Panfilov

AXIOLOGICAL INTERPRETATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS

The article deals with the research of axiological nature of the theory and practice of modern education. The problem is relevant in that education can be the key to solving the global problems of the modern world. The more popular the knowledge of people, their experience, abilities, skills, their professional and personal qualities in social development, the more important education is. Improvement and modernization of national education systems is becoming the leading direction of the sustainable development strategy of many states of the modern world. Consequently, the philosophical understanding of the educational process, in particular the definition of the values of education is relevant.

The authors substantiate that, given the diversity of educational values, they can be divided into two main groups: the values of maintaining the existing order of things and the values of its transformation.

In various worldview systems, the problem of the values of education is resolved in different ways. The article gives the basic ideas of representatives of such systems: classical realism, essentialism, perinalism, analytical philosophy, experimentalism, existentialism, neo-Freudianism.

Analyzing the views of researchers, the authors of the article attribute free ideological self-determination to the cardinal values of education as the main mission, which provides the conditions for the free self-determination of each person in the worldview world to accept their own values in the form of life goals, main motives and interests, aspirations, needs, principles, etc.

It is substantiated that the axiological guidelines of education should be associated primarily with the orientation of education towards the interests of the individual – a free, creative person, capable of self-realization. The mission of education is to find an individual approach to a person, to contribute to the realization of his personal potential, internal,

unconscious, even irrational needs (otherwise this culturally unrealized potential can become destructive for both the individual and society). Thus, education should be aimed at the formation of fundamental foundations that will allow a person to solve worldview problems, make a moral, legal or ideological choice, navigate in the modern sociocultural situation.

The authors emphasize that in a modern dynamic society, value-semantic variability and the influence of the accelerated development of education on the formation of social innovations are necessary. The dynamically changing conceptual field of modern educational practices, the desire and attempts to humanize education are favorable factors for the creation and implementation of the concept of modern education. The humanization of education is aimed at creating a sustainable and flexible value attitude to the world. The universal value horizon, the idea of universal values are not reflected in modern cultural practices. On the one hand, culture becomes value-oriented, its phenomena become subject to assessment, its values are structured and organized, on the other hand, obvious value pluralism, poly-paradigmism, relativism and simplification of values as such.

Thus, the analysis of theoretical studies on the value aspects of education, and the study of the possibilities that arise as a result of the humanization of education, allow us to state: only as a result of changes in the content of education in the context of its humanization it is possible to talk about the transition to understanding a specialist as a harmoniously developed personality, which is the ultimate purpose of education. The primary task is to eliminate the discrepancy between the generally accepted and declared values, on the one hand, and their implementation, primarily in the minds of participants in the educational process, on the other.

Keywords: education, humanization of education, educational process, axiological.

Володимир Копилов, Олександр Панфілов

АКСІОЛОГІЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті досліджено аксіологічну природу теорії та практики сучасної освіти.

Проблема актуальна тим, що освіта може стати ключем до вирішення багатьох глобальних проблем сучасного світу. Чим більше потрібні в суспільному розвитку знання людей, їхні досвід, уміння, навички, професійні й особистісні якості, тим більшу роль відіграє освіта. Удосконалення й модернізація національних систем освіти стає провідним напрямком стратегії сталого розвитку багатьох держав сучасного світу. Отже, філософське осмислення освітнього процесу, зокрема визначення цінностей освіти, має дуже актуальне значення.

Автори доводять, що за всього різноманіття цінностей освітньої сфери їх можна умовно поділити на дві основні групи: цінності збереження наявного порядку речей і цінності його перетворення.

У різних світоглядних системах проблема цінностей освіти експлікується по-різному. У статті наведено основні ідеї представників таких систем, як класичний реалізм, есенціалізм, переніалізм, аналітична філософія, експерименталізм,

екзистенціалізм, неофрейдизм.

Аналізуючи погляди дослідників, автори статті зараховують до кардинальних цінностей освіти вільне світоглядне самовизначення як основну місію, що забезпечує умови для вільного самовизначення кожної людини в просторі світоглядів для прийняття власних цінностей у формі життєвих цілей, головних мотивів та інтересів, прагнень, потреб, принципів і т. д.

Обґрунтовано, що аксіологічні орієнтири освіти повинні бути пов'язані насамперед з орієнтацією освіти на інтереси індивіда, вільної, творчої людини, здатної до самореалізації. Місія освіти полягає в тому, щоб знайти індивідуальний підхід до людини, сприяти реалізації нею свого особистісного потенціалу, внутрішніх, неусвідомлених, навіть ірраціональних потреб (в іншому випадку цей культурно нереалізований потенціал може стати руйнівним і для самої особистості, і для соціуму). Таким чином, освіта повинна бути націлена на формування фундаментальних засад, які дозволять людині вирішити світоглядні завдання, здійснити моральний, правовий або ідеологічний вибір, орієнтуватися в сучасній соціокультурній ситуації.

Автори підкреслюють, що в сучасному динамічному суспільстві необхідна ціннісно-смілова варіативність і вплив випереджального розвитку освіти на формування соціальних інновацій. Динамічно мінливе концептуальне поле сучасних освітніх практик, прагнення й спроби гуманізації та гуманітаризації освіти є сприятливими факторами створення й реалізації концепції сучасної освіти. Гуманізація освіти спрямована на формування стійкого й гнучкого ціннісного ставлення до світу. Універсальний ціннісний горизонт, уявлення про загальнолюдські цінності не знаходять відображення в сучасних культурних практиках. З одного боку, культура стає ціннісно-орієнтованою, її феномени стають предметом оцінки, цінності її структурують та організовують, з другого боку, очевидний ціннісний плюралізм, поліпарадигмальність, релятивізм і спрощеність цінностей як таких.

Таким чином, аналіз теоретичних досліджень із проблем ціннісних аспектів освіти й вивчення можливостей, що відкриваються в результаті гуманізації освіти, дозволяють стверджувати: лише в результаті зміни змісту освіти в контексті її гуманізації можна говорити про перехід до розуміння фахівця як гармонійно розвиненої особистості, що і є кінцевої метою освіти. Першочергове завдання полягає в тому, щоб усунути невідповідність між загальноприйнятими й заявленими цінностями, з одного боку, і реалізувати їх перш за все у свідомості учасників освітнього процесу, з другого.

***Ключові слова:** освіта, гуманізація освіти, освітній процес, аксіологічні орієнтири.*

Kopylov Volodymyr – Doctor of Philosophy Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Humanities of the National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute».

Копилов Володимир – доктор філософських наук, професор, декан гуманітарного факультету Національного аерокосмічного університету

ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».
e-mail: v.kopylov@khai.edu
ORCID – 0000-0002-2120-8770

Panfilov Oleksandr – Doctor of Philosophy Sciences, Professor, Professor of Department of Philosophy of Kharkiv University of Air Force.

Панфілов Олександр – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

e-mail: philosophy_ay@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8997-0120

Надійшла до редакції 18.11.2019. Розглянута на редколегії 19.11.2019.

Рецензенти:

Доктор філософських наук, професор кафедри філософії гуманітарного факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» Кузнецов А. Ю.

Доктор філософських наук, професор, професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету будівництва та архітектури Проценко О. П.